

РОЗДІЛ 6. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ДОШКІЛЬНА І МОЛОДША ШКІЛЬНА ОСВІТА: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

PRESCHOOL AND JUNIOR SCHOOL EDUCATION: TRADITIONS AND INNOVATIONS

У статті представлено системний підхід у запровадженні до простору дошкільної та молодшої шкільної освіти інновацій та їхнє оптимальне співвідношення з традиціями в умовах розвитку сучасного суспільства. Це й визначає актуальність дослідження. Гармонізовані традиційні та інноваційні складники навчання в молодшій шкільній та дошкільній освіті представлені як ефективні способи осмислення й удосконалення антропоцентричних підходів до навчального та виховного процесів. Розглядаються ознаки традиційних та інноваційних технологій, їхня сутність та найбільш популярні і широко застосовувані інновації. Описано сучасні технології, де віднайдене оптимальне співвідношення освітніх інновацій та традицій, що у процесі навчання і виховання дитини дозволяють досягти позитивних результатів, таких показників, де б ефективність вимірювалась не тільки часом та кількістю засвоєних знань, але й задоволенням та урахуванням особистих інтересів кожного вихованця, школяра.

У статті охарактеризовано поняття «інновація» як спосіб оновлення процесу навчання, що основним складником має внутрішні фактори та зовнішню мотивацію. Рух сучасної освітньої думки до особистісно орієнтованого підходу вимагає теоретичної розробки та уточнення такого поняття, як «педагогічна технологія». Поняття «технологія» розкрито у його співвідношенні з поняттям «метод», оскільки технологічність у педагогіці відзначається гнучкістю, здатністю до постійного удосконалення та вмінням адаптуватись до швидкозмінюваних цивілізаційних умов. Особливу увагу приділено мотиваційній стороні реалізації освіти, де у центрі постають індивідуальні особливості, мета та інтереси учня, загалом особливості класу, особисті бажання, здібності та можливості кожного. Зроблено висновок, що поєднання традиційних та інноваційних підходів у дошкільній та молодшій шкільній освіті дають можливість спрямувати зусилля педагогів на навчання і виховання повноцінного та адаптованого до сучасних вимог члена суспільства.

Ключові слова: педагогіка, дошкільна освіта, молодша шкільна освіта, педагогічні технології, інновації.

The article presents a systematic approach to the introduction of innovations in the space of preschool and primary school education and their optimal relationship with traditions in the development of modern society. This determines the relevance of the study. Harmonized traditional and innovative components of education in primary and preschool education are presented as effective ways of understanding and improving anthropocentric approaches to educational processes. The features of traditional and innovative technologies, their essence and the most popular and widely used innovations are considered. Modern technologies are described, where the optimal ratio of educational innovations and traditions is found time and amount of acquired knowledge, but also the satisfaction and consideration of the personal interests of each pupil, student.

The article characterizes the concept of "innovation" as a way to update the learning process, which has the core component of internal factors and external motivation. The movement of modern educational thought to a person-centered approach requires the theoretical development and refinement of such a concept as "pedagogical technology". The concept of "technology" is revealed in its relation to the concept of "method", as manufacturability in pedagogy is characterized by flexibility, the ability to continuous improvement and the ability to adapt to rapidly changing civilizational conditions. Particular attention is paid to the motivational side of education, where the center has the individual characteristics, goals and interests of the student, in general, the characteristics of the class, personal desires, abilities and capabilities of each. It is concluded that the combination of traditional and innovative approaches in preschool and primary school education make it possible to direct the efforts of teachers to teach and educate a full and adapted to modern requirements member of society.

Key words: pedagogy, preschool education, primary school education, pedagogical technologies, innovations.

УДК 37.01/.09
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/38.45>

Бабюк Т.Й.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методик
дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Кравець Н.С.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Актуальність представленої у дослідженні проблематики пов'язана зі швидкими соціально-економічними та технологічними змінами в суспільстві, що безпосередньо впливають на нові вимоги до освіти, її результативності, а також висуюють вимоги щодо цифрової грамотності, відкритості до змін та перетворень. Якість і конкурентоспроможність освітніх закладів молодшої шкільної та дошкільної освіти також залежить від орієнта-

ції на запровадження найбільш результативних навчальних і освітніх технологій, комплексних підходів до методики навчання та виховання. Це й визначає наукову проблему, що постала як перед теоретиками, так і перед практиками педагогічної галузі. Насамперед це розробка та впровадження до практичного застосування таких оптимальних комплексів традиції та інновації, що мають ґрунтуватися на сучасних дидактичних принципах, а також орієнтовані на нові методологічні засади,

провідні педагогічні теорії та розробки. Увесь цей комплекс має бути спрямований на розвиток особистісно орієнтованого підходу до навчально-виховного процесу в дошкільному та шкільному закладі. Суттєвим у дослідженні є також розгляд основних засад підготовки майбутнього члена суспільства, який мав би легко орієнтуватись в технологіях та умовах розвитку соціуму, самостійно себе оцінювати, навчатись та комунікувати, працювати на благо власної соціальної групи, плекати та підтримувати громадянські та сімейні цінності. Все це передбачає не тільки навчальну роботу, але й забезпечення об'єктивних, прозорих та недискримінаційних форм контролю. У постановках ЮНЕСКО технологію навчання представлено як системний метод створення та запровадження усього навчального процесу із врахуванням технічних та людських ресурсів, їхньої взаємодії, загальним завданням якого є оптимізація та гуманізація форм освіти. Актуальність досліджуваної проблеми зумовила виникнення великого розмаїття класифікацій технологій навчання, що мали на меті охопити технічну, соціальну, інформаційну, економічну, педагогічну галузі. Ефективність цих технологій розширює поле застосування всіх інших, варто також звернути увагу на пошук оптимального поєднання традиційних та інноваційних технологій навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження у галузі визначення шляхів взаємодії традицій та інновацій в освітньому процесі є досить різнобічними, мають теоретичне спрямування [10], але представлено також емпіричні дослідницькі проекти, метою яких є перевірка навчальних технологій в освітній практиці [3; 12]. Так, Л.П. Борисенко [4], розглядаючи оптимальні співвідношення традиційних та інноваційних технологій навчання психолого-педагогічної підготовки викладачів, довела також і завдяки запровадженню педагогічного експерименту, що оптимальне поєднання інновацій та традицій дає студентам можливість до самостійного здобуття та засвоєння нових знань, вмінь аналізувати дослідження, формувати нові ідеї та оптимально їх реалізовувати, вдосконалювати способи навчально-пізнавальної діяльності.

Обидва напрями сприяють подальшому розвитку педагогічної думки. Розгляду проблем інновацій у педагогічній галузі присвячені роботи В.І. Загвязинського [8], М.В. Дичківської [7], М.В. Артюшина [1] та інших. Дослідники зцентровані на встановленні долі нового в сучасній педагогіці, вони визначають інновацію через категорії корисності, позитивного сприйняття, прогресивності та сучасності. Так, В.І. Загвязинський зазначає, що інновація в педагогіці – це комплекс елементів, алгоритм ефективної роботи педагогічного процесу, де ідеї, поєднання методів та технологій – лише

інструменти, що сприяють прогресивному розвитку освіти і покликані ефективно розв'язувати завдання навчання та виховання [8]. Зрозуміло, що підходи та тлумачення інновації як явища педагогічного мають низку визначень: це комплексний практичний засіб у педагогіці [5]. Досліджено праці, що презентують погляд на інновацію не як на систему принципово нових засобів навчання. Наприклад, І.П. Підласий вважає, що інноваційний характер мають не лише процеси та ідейний складник, але й засоби, інструменти та результати, отримані внаслідок їхнього запровадження, це певний інтегральний показник еволюції педагогічної системи [12].

До поля дошкільної та молодшої шкільної освіти потрапила низка теоретичних розвідок, присвячених різним аспектам поєднання традицій та інновацій в молодшій школі та дошкільній освіті: інноваційному розвитку дошкільних навчальних закладів України з точки зору правового забезпечення економічної, педагогічної, правової категорій у структурі інноваційного процесу [9]; проблемам запровадження педагогічних технологій щодо позааудиторної діяльності та проблемам відповідальності як мірилу професійності дошкільного педагога [5]; загальній теоретичній характеристиці та рекомендаціям щодо підготовки молодих фахівців [3] тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не до кінця вирішеними залишаються проблеми пошуку оптимального поєднання можливостей традиційних методик та інноваційних педагогічних технологій в процесі навчання та виховання у дошкільній і молодшій шкільній освіті. У сучасному світі відбувається технологічна революція, збільшуються потоки інформації та завдань, що потребують швидкого вирішення. За такої ситуації дитина може отримати стрес, погіршуються функціональні стани, формуються нераціональні стилі навчання. Вирішенням цієї проблеми певним чином і займається педагогіка, відшуковуючи оптимальні комплекси, де поєднані традиційні методи та інноваційні технології навчання.

Мета статті. Основною метою дослідження є з'ясування настанов розвитку сучасної дошкільної та молодшої шкільної освіти в колі інновацій та традицій, низки теоретичних понять сучасної педагогіки. Для реалізації цієї мети необхідно виконати такі завдання: 1) дати визначення й уточнити такі поняття сучасної педагогіки, як «педагогічна технологія», «інновація», «традиційні підходи»; 2) охарактеризувати основні інноваційні підходи в дошкільній та молодшій шкільній освіті, що мають потенціал до розвитку та запровадження в комплексі з традиційними методами.

Виклад основного матеріалу. Термін «інновація» позначає характер та ставлення до навчального процесу, що ґрунтується на внутрішніх факторах,

які є реакцією на соціальні впливи та технологічні зміни. Запровадження цього терміна пов'язане з бажанням науковців виокремити, власне, шляхи оновлення процесу навчання, зумовлені зрушеннями в мотивації від традиційних методик, що в короткі терміни мали давати ефективні показники, незважаючи на форму, зміст, зацікавленість та індивідуальні особливості дитини. За межами традиційного підходу залишались особистісні орієнтації, здібності, поле зацікавленості та особиста мета.

Поняття «технологія» у світовій педагогіці виникає як визначення принципово нового типу підходу до алгоритму навчання. На думку Л.П. Борисенко [4], недоліком традиційних методів є їхня статичність, догматичність, незмінний стан. Визначення «технології» набуло поширення у педагогіці в 40-х рр. ХХ ст. та стосувалося досліджень доцільності запровадження аудіо- та відеозасобів до навчального процесу, зокрема до вивчення іноземних мов. У 60-х рр. ХХ ст. широке впровадження в освітній процес програмного навчання та використання цифрових технологій і штучного інтелекту в навчальному процесі змусило також говорити про інновації в освіті. На початку 80-х рр. ХХ ст. популярними стають дослідження педагогічних технологій та впровадження дослідницьких експериментів. Усі вони стосуються або системи алгоритму використання комплексу традиційних методів та інновацій у навчанні, або цілеспрямованого та цілком прагматичного застосування способів підвищення якості та ефективності навчального процесу. Також виокремився напрям сприйняття педагогічної технології як гармонізованого процесу, де головним є мета, обґрунтований план та програма дій, набір навчальних методів як традиційних, так й інноваційних. Розмаїття можливих поєднань традиції та інновації, певна річ, складає різні змісти, настанови освітнього процесу, охоплює протилежні сторони та аспекти організації навчального процесу. Саме тому сьогодні існує така багатошарова класифікація, можливі різні форми поєднання традиції та інновації під знаменником доцільності, ефективності та орієнтації на особистість. Велика кількість педагогічних технологій також представлена і в дошкільній, і в молодшій шкільній освіті.

Беремо за основу таке визначення поняття «інноваційна технологія» – це системний, оптимальний та цілеспрямований комплекс прийомів навчання, засобів організації, коригування педагогічної та навчальної діяльності, що стосується всіх етапів навчання – від ідеї, концепції, постановки мети до отримання конкретних освітніх результатів.

Щодо поняття «традиційне навчання», то переважно посилатимемося на праці М.В. Артюшиної [1] та Л.В. Борисенка [4], які зазначають, що традиційне навчання – це комплекс заходів, спрямований на збереження та відтворення заведеної

у суспільстві культури та традиції соціуму, який забезпечує стабільність і де пріоритетним є репродуктивна робота дитини, зорієнтована на формування здібностей виконавця, розвиток пам'яті, уваги, зосередженості тощо.

Серед основних та найпопулярніших педагогічних інновацій можна виокремити пізнавальний розвиток дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку в процесі пошуково-дослідницької діяльності. Часто педагоги-практики у комплексі з традиційними формами навчання використовують таку організацію дітей, що спрямована на вирішення проблемних завдань, пошук рішень, проведення експериментів, наочно-перетворювальних дій. У тісній взаємодії з навколишнім світом завдяки дослідницькій діяльності дитина отримує нові знання. Активна пізнавальна діяльність поглиблює процес розвитку дитини, сприяє евристичному складнику пізнання, розвиває самостійні аспекти творчого мислення. Діти накопичують власний досвід, формують інтелектуальну вправність, розумові здібності.

Застосування на теренах традиційної дошкільної та молодшої шкільної освіти проєктної діяльності пов'язане саме з такими інноваційними формами роботи. Сюди відносяться екскурсії до природного та соціального довкілля, експериментування, проведення досліджень та робота в гуртках, спостереження, сюжетно-рольові, дидактичні ігри.

Широко розповсюджена методика італійської педагогині-новаторки Марії Монтесорі, що була представлена на початку ХХ ст. Цей метод є дуже популярним в Європі та Північній Америці, де багато дошкільних та закладів молодшої школи орієнтовані на цю методику. В США функціонує Асоціація американського товариства Монтесорі (АТМ), яка об'єднує сьогодні 737 початкових шкіл та дитячих садків. За цим напрямом працюють понад 2 тис. педагогів, існує 50 закладів, що готують учителів та вихователів до роботи за цією методикою. Привертає увагу педагогів-практиків і батьків, власне, результативність та ефективність методу щодо розвитку дитини. Основною рисою цієї методики є переконання про унікальність та неповторність кожної дитини, яка має розвиватись відповідно до її власного плану розвитку шляхами та способами, прийнятними для самої дитини, термінами освоєння знань, вмінь та навичок. Навчальний простір методу Монтесорі передбачає наявність трьох основних учасників: дитина, навколишнє середовище та учитель. Філософія цього методу ґрунтується на створенні можливостей дитини до самовиховання, самоосвіти, саморозвитку. Багато залежить від навчальних і дидактичних матеріалів (Монтесорі-матеріалів), які створені так, що дитина сама з ними вчиться, бачить свої помилки та їх виправляє без втручання дорослого. Головна роль педагога – спостерігати та коригувати

самостійну діяльність дитини, організувати її так, щоб підтримати індивідуальний, унікальний шлях дитини у навчанні. Це допоможе сповна реалізувати потенціальні можливості. На відміну від традиційної ролі учителя в класі – керівної, з місцем за столом на початку кімнати, Монтессорі-педагог бере участь в індивідуальних вправах дитини та втручається лише за необхідності.

Важливим складником методики Монтессорі є розподіл усього навчального простору на зони розвитку: математичну, мовну, сенсорну, вправ практичного життя, зону природничого виховання. У зонах реального життя діти самостійно навчаються зосереджуватися, концентрувати увагу, розвивають велику та дрібну моторику. У зонах сенсорного розвитку діти вивчають параметри навколишнього світу, розрізняють розміри, форми, кольори, працюють з зоровими образами, що допомагає в молодшій школі легше впоратися з читанням. Розумовому розвитку та навчанню дитини сприяють зони мовна, математична, географічна, природничо-наукова. Важливою частиною гармонійного розвитку є рухова зона, де удосконалюється координація рухів, увага, виконуються вправи з рівноваги.

У багатьох сучасних освітніх закладах запроваджені Монтессорі-класи поряд із традиційними, тобто процес оптимізації навчання, де традиційне має бути поєднане з інновацією, поступово знаходить своє місце.

Вальдорфська педагогіка була сформована як напрям у роботах Р. Штайнера на початку ХХ ст. Її головна мета – особистісно орієнтований підхід, гармонійний розвиток дитини та розкриття її творчих можливостей. Увагу акцентовано на дитячій уяві та дослідницьких навичках завдяки зверненню до природи. Це і матеріали, з яких діти самостійно створюють собі іграшки, й інформаційна політка. Вихованці слухають музику, казки, співають та танцюють. Дитину відмежовують від впливу ЗМІ, усіх форм медіа, до навчання залучають у 7-річному віці. Це дає можливість сформувати власну самоідентифікацію, але у дитини в молодшій школі відсутні певні навички (на початку виникають труднощі з вивченням арифметики, абетки та писання). Загалом вальдорфська методика сприяє емоційному розвитку дитини, її дослідницьких та творчих нахилів, особливо добре такі школярі опановують нові технології, легко запам'ятовують алгоритм роботи з комп'ютером.

Висновки. Розробка та запровадження на теренах вітчизняної дошкільної та шкільної освіти комплексних технологій, де були б поєднані традиційні методи навчання та інноваційні технології в оптимальному сполученні, дали б можливість змінити освітній процес, зробити його більш орієнтованим на потреби дитини, її творчий потенціал

та вміння пристосовуватись до швидкозмінюваного світу. Інноваційні компоненти в освітньому процесі дають можливість зосередитися на розвитку навичок самостійного пошуку та набуття знань та вмінь; бути творчим та відкритим до навколишнього світу, готовим приймати нестандартні рішення, самостійно обирати навчальну мету та досягати її. Напрямами подальших досліджень є робота над розробкою оновлених критеріїв якості традиційних методів навчання, пошук оптимальних поєднань інновацій та традицій, а також шляхи пропагування запровадження інновацій в сучасну систему освіти під час підготовки фахівців у галузі дошкільної та молодшої шкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артюшина М.В. Психолого-педагогічні аспекти інноваційного навчання студентів. *Досвід організації та активізації навчального процесу на основі запровадження інноваційних технологій* : збірник матеріалів наук.-метод. конф. 5–8 лютого 2008 р. У 2 т. Т. 2. Київ : КНЕУ, 2008. С. 24–26.
2. Бех І.Д. Від волі до особистості. Київ : Україна-Віта, 1995. 220 с.
3. Бєленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу. Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2011. 320 с.
4. Борисенко Л.В. Оптиміальне співвідношення інноваційних та традиційних технологій навчання в процесі психолого-педагогічної підготовки викладачів економіки. *Наукові праці: Педагогіка*. 2009. Вип. 99. Т. 112. С. 79–83.
5. Волинець Ю.О., Стаднік Н.В. Проблема відповідальності як складова професійної готовності майбутнього дошкільного педагога в позааудиторній діяльності. *Молодий учений*. 2018. № 8.1 (60.1). С. 33–38.
6. Комплексне дослідження стану системи дошкільної освіти України. Аналітичний звіт / А.Є. Горський та ін. Київ : ФОП Кашталян Н.І., 2013. 118 с.
7. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : підручник. 2-ге вид., допов. Київ : Академвидав, 2012. 352 с.
8. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация : учебное пособие. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 192 с.
9. Кучерява З.І. Правове забезпечення інноваційного розвитку в Україні. URL: <http://www.minjust.gov.ua/13958>.
10. Меленець Л.І. Інноваційний розвиток дошкільних навчальних закладів України: правове забезпечення. Київ : ІППО КУ ім. Бориса Грінченка, 2015. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10199>.
11. Меленець Л.І. Про успіхи інноваційної діяльності дошкільних закладів столиці. *Дитячий садок*. 2012. № 29–31 (653–655). С. 55–56.
12. Підласий І.П. Практична педагогіка, або три технології : інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.